

Fikret Bećirović

**GENOCID I HOLOKAUST
– REMINISCENCIJE I STVARNOST¹**

**GENOCIDE AND HOLOCAUST
– REMINISCENCES AND REALITY**

Sažetak

“Konačno rješenje” ili istrebljenje, holokaust i genocid nad Jevrejima prof. mr. Muharem Kreso je podrobno obradio za područje zapadnog Balkana, gdje su bili mnogi sabirni, radni, logori za uništavanje i sabirni logori za slanje logoraša direktno u Auschwitz, Dahau, Treblinku, kao najveće i visoko sofisticirane logore za uništavanje. Tako je s prostora Jugoslavije stradalo oko 60.000 Jevreja, ili oko 80%. Značajan broj Jevreja priključio se Narodnooslobodilačkom pokretu i dao veliki doprinos. Značajno je spomenuti da se na prostoru Bosne i Hercegovine protiv progona Jevreja, Srba, Roma zvanično oglasila Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, u ljeto 1941. godine, što je velika vrijednost za višestoljetnu toleranciju i multikulturalnost. Kao antitezu “konačnom rješenju” ili “istrebljenju” autor navodi “preživljavanje” genocida, što je najznačajnija tačka ili katarza u čitavoj ovoj tragediji. “Tragedija jevrejskog naroda, kroz svoje reminiscencije koje nam odašilje ova knjiga”, zasigurno je komplementarna agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1991-1995) i genocidu nad bošnjačkim narodom.

---

¹ Muharem Kreso: Nacističko “konačno rješenje” jevrejskog pitanja u okupiranim zemljama zapadnog Balkana od 1941. do 1945., *Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava*, Sarajevo, 2006.

Ključne riječi: holokaust, genocid, izgon Jevreja, prihvatanje Jevreja sefarda, logori za istrebljenje, gasne komore, 'dušegubka', 'konačno rješenje Jevreja', 'preživljavanje genocida', reminiscencije

Summary

Professor Muharem Kreso worked thoroughly on the issue "Final solution" or extermination holocaust and genocide against Jews in Western Balkans area in which there were many concentration, detention and death camps as well as transition camps for Auschwitz, Treblinka and Dachau – highly sophisticated death camps. Thus, in the region of Yugoslavia there were around 60.000 (80% of the population) Jews killed. Significant number of Jews joined Peoples Liberation Movement and gave great contribution. In the area of Bosnia and Herzegovina it is important to mention that in the summer of 1941, Islamic Union officially protested against persecution of Serbs, Gypsies and Jews, which represent great value in long lasting tolerance and multiculturalism. As an antithesis to "final solution" or "extermination", the author mentions "survival" of genocide, which is most important point or catharsis in this tragedy. "Tragedy of the Jewish people, through its reminiscences which are sent through this book" which for sure is complementary to the aggression on Bosnia and Herzegovina (1991 – 1995) and to the genocide against Bosniak people.

Key words: holocaust, genocide, persecution of Jews, acceptance of Sefard Jews, extermination camps, gas chambers, 'dušegubka', 'final solution for Jews', 'survival of genocide', reminiscence

Sa deset poglavlja koja čine knjigu „Nacističko 'konačno rješenje' jevrejskog pitanja u okupiranim zemljama zapadnog Balkana od 1941. do 1945. javlja nam se veliki erudit prof. mr. Muharem Kreso.

Uz pomoć Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, i pod recenzijom akademika Vladimira Premeca i prof. dr. Smaila Čekića, knjiga je izašla u javnost potkraj 2006. godine. Istovremeno, knjiga je prevedena na engleski jezik i djelomično na hebrejski (rezime), te je na taj način već internacionalizirana. S rafiniranim stilom i osebujnom kozerskom aromom Kreso je dao značajan doprinos u rasvjetljavanju povijesti beščašća, bestijalnosti i pomračenog uma na zlehudim prostorima zapadnog Balkana i Evrope prikazavši dio povijesti jevrejskog naroda, naroda čija se “stradija” mjeri epskim razmjerima.

Zahvaljujući svojoj velikoj erudiciji, dobrom poznavanju opće historije i vizentalnoj upornosti, Kreso u svojoj obradi zadate teme zahvata najdublje korijene tog naroda, još od njihovog porijekla s Iranske visoravni od 15. do 20. stoljeća stare ere. Tako u svom znanstvenom “tkanju” Kreso, kako kaže Premec, ništa što smatra bitnim nije izostavio, a naročito u povijesnoj dimenziji PRIJE - SADA, zarad cjelovitosti i plastičnosti povijesnih cjelina koje prikazuje, što se uočava kao njegov ideal u prikazivanju.

U tom cjelovitom prikazu, značajno je konstatirati da posebno mjesto zaslužuju ključni, sudbonosni događaji-reperi, kao što su: dolazak u Kanan (Palestinu), ustanak Jevreja pod Mojsijem i izlazak iz Egipta, doba procvata pod kraljem Davidom, kraljem Salamonom i kraljem Saulom, pod asirsko-babilonskom vlašću, helenističkom i rimskom vlašću, zatim križarsko osvajanje Jerusalema (1099), gdje je pobijeno sve muslimansko i jevrejsko stanovništvo, izgon iz Engleske (1290), iz Francuske (1306), Mađarske (1349), iz Španije (1492), iz Portugalije (1497), iz Rusije također u 15. i 18. stoljeću, a iz njemačkih država u toku 14., 15. 16. stoljeća, te naposljetku u Njemačkoj i Evropi s dolaskom nacista na vlast i cijeli Drugi svjetski rat, kada je i formalno donesena odluka na berlinskom jezeru Vanze 1942. o “konačnom rješenju” jevrejskog pitanja, što Kreso posebno naglašava.

Imajući spomenuto u vidu, može se konstatirati da je Jevreje, za razliku od “sotoniziranog” Turskog carstva i Bosanskog ejaleta kao “tamnog vilajeta”, koji su prognane Jevreje primali u svoju zemlju, zapadno-kršćanska i “demokratska” Evropa permanentno progonila i zatirala.

Vrhunac jevrejske kalvarije, ističe autor, jesu koncentracioni logori, radni logori, logori za uništavanje, genocid i holokaust u Njemačkoj i fašističkim marionetskim državicama.

Pored općeg podatka o stradanju šest miliona Jevreja, autor studije “prati” proces istrebljenja Jevreja u svakoj pojedinoj zemlji koja je bila obavezna provoditi odluku o “konačnom rješavanju” pitanja Jevreja. U tom smislu autor navodi niz zloglasnih logora u Jugoslaviji, kao što su: Danica, Jadovno, Pag, Kruščica, Topovske šume, Banjica, Niš, Jasenovac, te radni logori Borski rudnik, Kikinda, Zrenjanin i dr., u kojima su skončali mnogi Jevreji, ili su deportirani u Auschwitz i Dahau, gdje su završavali u plinskim pećima.

Na prostoru Kraljevine Jugoslavije, na kojem je živjelo oko 80.000 Jevreja, genocid je preživjelo najviše 20.000, odnosno svaki četvrti.

Zatečeni pred opasnošću sa svih strana, Jevreji su mahom odlazili u partizane, te ih je oko 1.300 izgubilo živote u Narodno-oslobodilačkoj borbi.

Osim faktografskih podataka, što je bitna značajka historijske studije, Kreso fokusira u svom diskursu kako međunacionalne razlike i institucionalnu mržnju i prezir okupacionih vlasti prema Jevrejima tako i hiljadugodišnja multikulturalnost i toleranciju u Bosni i Hercegovini. Primjera je mnogo, počevši od zajedničkog odlaska Srba, Hrvata, Muslimana i Jevreja u partizane, pružanja utočišta u muslimanskim kućama Jevrejima koji su ostali u gradovima, do javnog suprotstavljanja Islamske zajednice BiH u ljeto 1941., koja je sa zvaničnom rezolucijom istupila protiv započetog genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima, što se i u recenziji Smaila Čekića ističe kao velika vrijednost – vrijednost koja je zasigurno sukus ljudske opstojnosti na ovim prostorima.

Kontaminirani makijavelističkom ideologijom da “cilj (ka proširenju životnog prostora – Lebensraum) opravdava sredstva”, pa i ona najužasnija – od progona, hapšenja, koncentracionih logora, gasnih komora, plinskih peći, do 'dušegubki' – blindiranih vozila koja su tobože služila za prijevoz logoraša u drugi logor, a ustvari namjenski su napravljena kao pokretna gasna komora, nacisti su kako je rat odmicao bili sve revniji, a njihov sistem iako centraliziran i sofisticiran ubrzano se kretao ka svome kraju.

Jačanjem antifašističke svijesti i antifašističkih pokreta i saveza, kao i slabljenjem i kapitulacijom njemačkih saveznika, nacistička Njemačka gubila je na svim poljima. Istovremeno su se stvorili uvjeti spasa i “preživljavanja” genocida, što Kreso posebno ističe.

To je antiteza spomenutog konačnog rješenja odnosno istrebljenja Jevreja Evrope, pa i bilo koga drugog genocida čiji cilj je potpuno ili djelomično uništenje određene ciljane nacionalne, vjerske, rasne ili etničke grupe, podvlači u recenziji knjige Smail Čekić. To pokazuje svu stupidnost ideologije “konačnog rješenja”. Jezikom pjesnika Helderlina rečeno: “gdje je opasno, tu i Spasonosno raste”. Mi Bošnjaci i Bosanci nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu u to smo duboko uvjereni.

Imajući u vidu svu golgotu jevrejskog naroda u Drugom svjetskom ratu, komparirajući je s tragedijom bosanskog, a u prvom redu bošnjačkog naroda, što je zasigurno i jedna od namjera ove studije, sa sigurnošću možemo reći da je fašizam doživio svoju transpoziciju i reprint na bosanskohercegovačkim prostorima.

Reminiscencije progona, logora i ubistava iz pakla Drugog svjetskog rata osvježene su i **postvarene** agresijom i genocidom u Bosni i Hercegovini.

U smislu spoznaje historijskih činjenica, kompariranja i reminiscencije na još svježju bosanskohercegovačku tragediju, knjiga Muharema Krese je vrijedno naučno štivo i zato se vrijedi upoznati s njom.